

ملاحظات عمومی در برنامه ریزی تاسیس فضاهای ورزشی

تدوین : دکتر محمد خبیری

مقدمه

نقش تربیت بدنی از نظر اجتماعی، روانی، فرهنگی، جسمانی و اقتصادی در جهان امروز انکارناپذیر است. این نقش در سالم سازی جامعه و در نتیجه باروری و بالندگی آن بسیار حائز اهمیت می باشد و چنانچه توجه کافی به امکانات، تسهیلات و اماکن ورزشی جهت انجام این رسالت مهم مبذول نگردد صدمات جبران ناپذیری در ابعاد مختلف، بر جامعه وارد خواهد شد. با توجه به تغییرات عمده سیاسی، اقتصادی و دوران سازندگی بعد از جنگ تحمیلی، شرایط ایجاب می کند تا در ساخت و نگهداری اماکن ورزشی دقت و توجه کافی مبذول گردد تا برای فعالیتهای بدنی فضاهای مناسب ورزشی از جهت کمی و کیفی برای اقشار مختلف مردم فراهم گردد.

دیگر فضاهای مناسب ورزشی تنها توسط مهندسين ساختمان و مشورت ساده و ابتدایی با دست اندرکاران تربیت بدنی و ورزش ساخته نمی شود و اگر هم ساخته شود کمتر می توان از آن

فضاها استفاده بهینه کرد. بنابراین برای ساختن فضاهای ورزشی، فضاهای روباز و سرپوشیده می‌بایست به نکات بسیار زیادی توجه داشت و این مسئله به اندازه‌ای حائز اهمیت است که برای ساخت این اماکن ورزشی باید معیارها و استانداردهای لازم را در نظر گرفت تا آنچه که ساخته می‌شود در سطحی عالی و منطبق بر نیازهای جامعه باشد.

در این مقاله سعی شده است تا با استفاده از تجارب کشورهای بی‌گانه که در این زمینه کار کرده‌اند بتوان ایده‌های مختلف ارائه داد و فضاهای ورزشی مطلوب، با کیفیت برتر و حداکثر استفاده مفید از آن مورد بحث و بررسی قرار گیرد.

نکات اساسی در برنامه‌ریزی ساخت فضاهای ورزشی

انتخاب محل

یکی از مهمترین قدمهای اولیه در ساخت اماکن ورزشی انتخاب محل مناسب است. گرچه ظاهراً به نظر می‌رسد این اماکن اگر در هر منطقه‌ای ساخته شوند قابلیت استفاده فراوانی خواهند داشت لیکن با توجه به محدودیت زمینهای مناسب شهری، محدودیت اعتبارات مالی، و همچنین حداقل استفاده بهینه از این گونه فضاها، بسیاری را بر آن داشته است تا در انتخاب محل و فضای مناسب دقت زیادی داشته باشند تا بتوان از یک فضای محدود با بودجه تخصیص داده شده حداکثر استفاده بهینه را نمود. بنابراین انتخاب محلهای ناصاف، وجود تخته سنگهای حجیم، نزدیک بودن به فاضلابهای درون شهری، نزدیک بودن به کارخانه‌های پر سر و صدا و دودزا، مراکز غیر بهداشتی نظیر کشتارگاههای غیر استاندارد، آزمایشگاههای اتمی و شیمیائی، بیابانهای دور از شهر، نزدیک بودن به خط راه آهن، اتوبان، ترمینال و تردد اتومبیلها و ... می‌تواند باعث هدر رفتن نیروهای انسانی متخصص، اعتبارات و بودجه، به خطر افتادن سلامتی استفاده کننده‌ها و همچنین اتلاف وقت گردد. در مقابل چنانچه انتخاب محل در زمینی مناسب و هموار و، نورگیر باشد، فضایی مشجرکه از وزش باد و صدای اطراف جلوگیری کند و اکسیژن ضروری محیط ورزش را تامین سازد، وضعیت محل شمالی جنوبی باشد، توانائی و قابلیت جذب آب باران و ذوب برف را بسیار زیاد داشته باشد به خصوص فضای روباز خاکی و چمن؛ قابلیت دسترسی اقشار مختلف مردم به محل زیاد باشد، قابلیت تغییر و تبدیل بنا به شرایط و امکانات آینده در آن وجود داشته باشد، قابلیت درازمدت

را داشته باشد و بتوان آن را در مراحل مختلف به صورت مجموعه کامل - حداقل پنجاه سال آینده - تکمیل نمود، استفاده از این محلها به حداکثر توانائی و ظرفیت کمی و کیفی خود خواهد رسید. [۱]

فاکتورهای ایمنی در انتخاب محل

یکی از مسائل مهم در ایمنی محل برای فعالیتهای بدنی و ورزشی، داشتن محل وسیع و کافی است. محلهای وسیع باعث می شود تا فضاهای ورزشی به فاصلههای مناسب از هم ساخته شوند، فاصلههایی که در برنامه ریزی اولیه می بایست به دقت در نظر گرفته شوند، تا برخوردهای فیزیکی بین افراد شرکت کننده به حداقل برسد. فضاهای محدود باعث تردد زیادتری می باشد و ازدیاد این ترددها درصد برخوردها را بیشتر می سازد. رفت و آمدها و تردد وسایل نقلیه سبک و سنگین در فضاهای کوچک، ایمنی افرادی را که مشغول ورزش و فعالیت بدنی هستند به خطر می اندازد. بنابراین چنانچه در برنامه ریزی اولیه فضای کافی برای تردد افراد عادی و وسایل نقلیه در نظر گرفته شود و این وسایل در فواصل کافی نسبت به ورزشکاران تردد نمایند مسائل ایمنی برای ورزشکاران و عابرین بیشتر فراهم است.

در برنامه ریزی اولیه می بایستی حتماً پیش بینی های لازم برای نگهداری فضاهای ورزش از نظر ایمنی ورزشکاران در نظر گرفته شود. ظاهراً تصور عموم بر این است که فقط سرمایه گذاری در ساخت و تکمیل فضاها کافی است، در صورتی که این یک تصور باطل است و نگهداری از فضاها به خصوص از نظر ایمنی بیشتر اهمیت دارد. [۱]. در فضاهای روباز کف زمینهای ورزش می بایستی کاملاً صاف باشد. چاله ای تعبیه شده در گوشه های زمین برای شیرفلکه آب و یا برآمدگیهای مختلف برای شبکه آب رسانی چمنها و غیره هر کدام می توانند حادثه ساز باشند. جداول نزدیک چمن یا آسفالت نیز حوادث بی شماری را در پی خواهند داشت. تمیز نگهداشتن این فضاها نیز از اهم مسائل ایمنی است.

گرد و غبار در سالنهای ورزشی و اتاقهای تمرین، تمیز نبودن تشکها، وجود میله های آهنی برای تور والیبال، بستکبال و هندبال، به خصوص اگر آنها توسط وسایل نرم پوشش داده نشوند، بودن سوراخهای مختلف برای تعبیه دیرکها، لغزنده بودن زمین، وجود قلابهای وسایل ژیمناستیک در زمین و دیوارهای کنار سالن، عدم پوشش دیوارها و یا نرده های سالن از جنس چوب و یا نوعی

لاستیک، باز شدن درهای سالن به زمین بازی، وجود در و پنجره‌های شیشه‌ای غیر استاندارد، غیر بهداشتی و کثیف بودن محل دوشها، سرویسها و لباس‌کنها، لغزنده بودن فضای اطراف استخرها و کف دوشها و سرویسها، کثیف و غیر بهداشتی بودن محل نگهداری وسایل ورزشی نظیر توپ، راکت و غیره، نداشتن امکانات اولیه و استاندارد برای جانبازان و معلولین، غیر بهداشتی بودن آب استخرها و آب مُشرب، در نظر نگرفتن اتاق کمکهای اولیه و نبودن وسایل کافی برای امداد و پیشگیری‌های ضروری، و ... هر کدام می‌توانند باعث بروز حوادث مختلف و ابتلا به بیماریهای گوناگون گردند و بنابراین پیش‌بینی همه این مسایل در برنامه‌ریزی می‌تواند تا حد زیادی از این‌گونه حوادث و بیماریها جلوگیری کند.

اندازه‌های کلی فضاهای ورزشی

اندازه و شکل محلهای ورزشی بستگی به اهداف ایجاد این فضاها و سلیقه برنامه‌ریزان دارد. چنانچه منظور ساختن فضا برای مدارس ابتدائی باشد، نیاز کلی دانش‌آموزان داشتن فضاهای متنوع جهت بازیهای آزاد و فعالیتهای مختلف از ضروریات است. چنانچه هدف از ساخت فضاهای ورزشی برای شاگردان مدارس راهنمایی و دبیرستان باشد، فضاها می‌بایست وسیعتر باشند به طوری که دانش‌آموزان بتوانند در زنگ ورزش و ساعاتهای تفریح از آن بهره برده و ضمناً در بازیها و مسابقه‌های رسمی بین کلاسی و بین مدارس و منطقه‌ای از آنها استفاده مطلوب نمایند. فضاهائی برای ورزش فوتبال، والیبال، بسکتبال و دیگر فعالیتهای برای این‌گونه دانش‌آموزان ضروری به نظر می‌رسد. ضمن این که برای تماشاچیان نیز می‌بایستی فضاهای محدودی در نظر گرفت. چنانچه هدف از ساختن فضاهای ورزشی برای دانشگاهها و آموزش عالی باشد، فضاهای بسیار وسیعتر برای استفاده دانشجویان و هیئت علمی و پرسنل برای کلاسهای تربیت بدنی عمومی و ورزشهای اختصاصی مختلف، کلاسها و فعالیتهای فوق برنامه، مسابقات سطوح بسیار عالیترا، محل مناسب و وسیع برای تماشاچیان، اتاقهای رختکن، دوش و سرویسها، کلاسهای تئوری و پارکینگ جهت وسایل نقلیه موتوری و غیر موتوری می‌بایستی در برنامه‌ریزی و انتخاب محل کاملاً در نظر گرفته شود. [۲].

مراحل مقدماتی در برنامه‌ریزی ساخت فضاهای ورزشی

در ساختن اماکن ورزشی جدید کارهای بسیاری را به صورت مقدمات برنامه‌ریزیهای اصلی می‌بایست در نظر گرفت. «افرادی که درگیر برنامه‌ریزی برای ساخت فضاهای ورزشی می‌شوند باید افرادی نستوه و استوار بوده و توانایی برخورد با مشکلات و بحرانهای فزاینده برای یک دوره بسیار طولانی را داشته باشند» [۹ ص ۴۰۴]. ممکن است بعضی از فضاهای ورزشی پوشیده جامع به‌همراه ساختمانهای جنبی از روزی که فکر ایجاد آن به‌وجود می‌آید تا تکمیل بیش از ۲۰ سال طول بکشد و این امریست بسیار طبیعی و قابل قبول، در صورتی که تیم برنامه‌ریز کلیه موارد را بررسی نموده و رعایت استانداردهای ضروری را بنمایند.

انتخاب تیم برنامه‌ریز

تاسیس فضاهای ورزشی و قابل استفاده در سطح مطلوب نیاز به یک کوشش گروهی دارد. در این جمع می‌توانند نمایندگانی از مدیریت سازمان، مدرس تربیت بدنی، مربی ورزشهای مختلف، نماینده دانش آموزان یا دانشجویان، مهندس مشاور ساختمان با داشتن تجربه و آشنائی به ساختن این گونه فضاها شرکت داشته باشند. دلایل حضور این نمایندگان به ترتیب عبارتند از:

(۱) حضور نماینده مدیریت سازمان در برنامه‌ریزی به این دلیل است که می‌بایستی نظرات کلی دستگاه ذیربط را در برنامه‌ریزی ملحوظ نماید و در مقابل تصمیم‌گیرها در برنامه‌ریزی به مدیریت ارشد، مسئول و پاسخگو باشد، ضمناً نظرات سایرین اعضاء در برنامه‌ریزی را به مدیریت بالاتر انتقال دهد.

(۲) حضور معلم یا استاد درس تربیت بدنی در برنامه‌ریزی به این دلیل است که معلمین و اساتید در ارتباط تنگاتنگ با دانش آموزان و دانشجویان هستند و در اجرای برنامه‌های تربیت بدنی به‌طور مستقیم حضور دارند و نظرات آنها اطلاعات بسیار گرانبهائی را جهت ساختن اماکن و فضاهای ورزشی در برنامه‌ریزی انتقال خواهد داد و مشکلات، محدودیتها، محسنات و معایب فضاهای ورزشی در ارتباط با استفاده از این گونه فضاها را بهتر از دیگران می‌شناسند، زیرا آنها به‌طور روزانه و مستقیم با دانش آموزان و دانشجویان و اماکن ورزشی در ارتباطند و چنانچه نظریاتی را در برنامه‌ریزی عنوان کنند این نظرات برخواسته از سالها تجربه عملی استفاده از اماکن ورزشی است.

۳) دلایل حضور نماینده مربیان در برنامه‌ریزی نیز مانند معلمین و اساتید می‌باشد، با این فرق عمده که مربیان در استفاده از این اماکن به صورت کاملاً اختصاصی در تمرینات و مسابقات بیشتر درگیر هستند و در بعضی از زمینه‌های مختلف و اختصاصی گاهی بهتر از معلمین و اساتید می‌توانند نظریات با ارزشی ارائه دهند.

۴) دلایل حضور نماینده دانش آموزان و یا دانشجویان نیز واضح و روشن است زیرا اینها خود در ارتباط مستقیم و درگیر استفاده از این گونه فضاها هستند بنابراین گاهی مسائلی را عنوان می‌کنند که فقط می‌بایستی در فعالیتهای بدنی و ورزشی حضوری فعال داشت تا مسائل و مشکلات را کاملاً لمس کرد.

۵) و دلیل عمده حضور مهندس مشاور ساختمان با داشتن تجربه و آشنائی به ساختن فضاهای ورزشی، این است که نکات مطرح شده را از نظر فنی و مهندسی تعدیل نماید و با نیازهای اساسی ساختن این فضاها آشنا شود و فقط غرق در محفوظات و مفروضات فنی و مهندسی نگردد بلکه با شنیدن نظرات استفاده کنندگان اصلی بتواند طرحهای جدید و ابتکارات متکی بر اطلاعات دریافت شده را ارائه نماید.

چنانچه این قبیل فضاها مورد استفاده عمومی نیز قرار می‌گیرند، بهتر است نظرات آنها هم به ترتیبی در برنامه‌ریزی ملحوظ شود و فردی از آنها در برنامه‌ریزی شرکت داشته باشد. قابل ذکر است که حضور این نمایندگان به طور مرتب و تحت برنامه مشخص تا تکمیل اماکن و فضاها ضروری است و این که این نمایندگان فقط در یک یا چند جلسه حضور داشته باشند و بقیه کارها را به دست مهندس ساختمان بسپارند فقط اطلاعات مربوطه رد و بدل شده و در نتیجه استفاده از این اماکن بسیار محدود می‌شود. نظرات نهائی پس از تبادل اطلاعات و ملاقاتهای مختلف جمعی و فردی می‌بایستی مورد توافق اعضاء قرار گیرد و اعضاء از آن رضایت داشته باشند.

انتخاب مهندس ساختمان

پس از این که برنامه اولیه توسط جمع فوق به نتیجه نهائی رسید، مهندس مشاور براساس قوانین جاری کشور با مهندس ساختمان طی ملاقاتهایی اقدامات اساسی برای پیاده کردن نقشه و طرح

کلی و سپس اجرای عملیات را شروع می‌کنند. البته در برنامه‌ریزیهای مقدماتی هیچ‌گونه اقدام ساختمانی صورت نخواهد گرفت و حتی یک خشت هم روی زمین گذاشته نخواهد شد. مهندس ساختمان نقشه‌های اولیه را براساس استانداردهای فنی و مهندسی روی کاغذ پیاده می‌کند. سپس با جر و تعدیل‌های ضروری طرح شماتیک تهیه می‌شود و با توجیحات فنی و مهندسی به نظر مدیریت خواهد رسید. سپس طرح نهائی با لحاظ نمودن نظرات از طرف مهندس مشاور، که در ارتباط با مدیریت است، تدوین می‌گردد.

در انتخاب مهندس ساختمان، لیو، دی. جی^۱ را ویژگیهای یازده گانه زیر را عنوان می‌نماید که می‌توان از آن استفاده کرد، این ویژگیها عبارتند از:

۱- مهندس ساختمان می‌بایستی قانوناً جواز مهندسی را از دولت داشته باشد....

۲- او می‌بایستی تجارب موفقیت‌آمیزی در طرح و اجرای ساختمانهای پیش داشته باشد....

۳- او می‌بایستی تصورات و دید خوبی از تفسیر اهداف تعلیم و تربیتی و برنامه‌های خاص داشته باشد... او می‌بایستی بخواهد وقادر باشد تا نقشه را براساس نیازها پیاده نماید.

۴- او می‌بایستی پرونده کار، تعاونی و هماهنگ با مصرف‌کننده‌ها یا مشتریان نظیر مشاورین تعلیم و تربیت و مقاطعه‌کاران را داشته باشد.

۵- او می‌بایستی دارای پرسنل با تجربه که بتوانند بدون تاخیر برنامه ساختن ساختمان را به اتمام برسانند باشد....

۶- او می‌بایستی آشنایی نزدیک با تحقیقات جدید در زمینه‌های مواد و تسهیلات فنی مورد استفاده در ساختن ساختمانهای آموزش را داشته باشد.

۷- او می‌بایستی حالت صرفه‌جویی اقتصادی در استفاده از فضا و مواد براساس نیازهای تعلیم و تربیتی از خود نشان داده باشد.

۸- او می‌بایستی لیاقت و شایستگی خود را در زمینه برنامه‌ریزی و استفاده از فضا

۱. لیو، دی. جی (Leu, D.J) مرکز تحقیقاتی در نیویورک آمریکا که کلیه تحقیقات کاربردی در زمینه تعلیم و تربیت را هدایت می‌نماید بخشی از آن در زمینه برنامه‌ریزی اماکن تربیتی بسیار فعال است.

برای مقاصد تعلیم و تربیت و اوقات فراغت نشان داده باشد.

۹- او می‌بایستی نظارت و سرپرستی کافی در ساختمانهایش داشته باشد....

۱۰- او می‌بایستی به قوانین و آئین‌نامه‌های دولت در زمینه ساختمان سازی آشنا

بوده و نظرات پیش‌بینی شده را در این خصوص اجابت نماید.

۱۱- او می‌بایستی قضاوت در زمینه بازرگانی مطلوب در ارتباط با خرید مواد و

غیره از خود نشان دهد و پرونده خوبی در وابستگی و علاقه به کارش داشته باشد

[۳، ص ۵۰].

در این لحظه ملاقاتهایی بین مهندس ساختمان و تیم برنامه‌ریزی صورت خواهد پذیرفت. در این حالت مهندس ساختمان بنابر دارا بودن تخصص‌های فنی و مهندسی از یک طرف و عدم آشنایی و یا فقدان آشنایی تیم برنامه‌ریز از طرف دیگر، مشکلات فراوانی را در زمینه برقرار کردن ارتباطات کاری و وظیفه‌ای به وجود خواهد آورد. در این وضعیت ممکن است طرفین بتوانند نظرات یکدیگر را درک نمایند و با به‌طور کلی از اهداف مورد نظر دور شوند و ساختمان یا فضاها پس از تکمیل چیز دیگری جدا از آنچه مورد نظر کلیه اعضا بوده دربیاید. این مرحله ممکن است برای طرفین بسیار خسته کننده باشد، ولی اگر طرفین بتوانند با طرح سؤالهای مختلف مسیر کار را برای یکدیگر روشن سازند و هر عضوی در برنامه‌ریزی درک کند که چه می‌گوید، چه می‌خواهد و درک صحیحی از طرف مقابل و کار مورد نظر داشته باشد؛ در حین و پایان کار نارضایتی کمتری بروز خواهد کرد [۲].

در قسمت پایانی این بخش اشاره می‌گردد که در کشورمان بسیاری از مقدمات برنامه‌ریزی در ساخت اماکن ورزشی آن طور که اشاره شد نادیده گرفته شده است و مراحل برنامه‌ریزی ساخت فضاهای ورزشی می‌بایستی براساس شرایط مطلوب، عملی بودن و دوام مبتنی باشد. و این زمانی امکان‌پذیر است که برنامه‌ها براساس تحقیقات مطمئن و روز باشد و استفاده از فضاها صرفاً جهت برگزاری مسابقات ورزشی نیست بلکه مسابقات ورزشی فقط قسمت کوچکی از برنامه‌های تربیت بدنی و ورزش می‌باشد، بنابراین مشاورینی که بتوانند راههای مختلف استفاده از این فضاها را پیشنهاد کنند وجودشان شدیداً ضروری است تا حداکثر استفاده از این فضاها حاصل شود. این راهها علاوه بر اجرای مسابقات، شامل: فضاهایی برای سرگرمی، برگزاری نمایشها و نمایشگاهها،

کنفرانس و مجمع‌های ملی و بین‌المللی، فعالیتهای اجتماعی و غیره هستند [۵]. در این زمینه خلاء بسیار بزرگی در کشورمان حس می‌شود و ورزشگاههای کشور هیچ‌کدام قابلیت استفاده مطلوب با توجه به راههای مختلف ارائه شده فوق را ندارند و دفتر تحقیقات و معیارهای فنی سازمان برنامه و بودجه نیز به آن واقف است و چنین می‌گوید:

ظرفیتهای جمعیتی ورزشگاهها اعم از ورزشکار و تماشاچی نیز دچار نارسایی است، به طوری که تقریباً هیچ یک از واحدهای ورزشی در همه شهرها نتوانسته‌اند متناسب با تاسیسات و سرمایه ثابت خود موجب جذب ورزشکاران و یا تماشاچیان گردند، لذا تاسیسات ورزشی از رونق و تراکم لازم فعالیتهای ورزشی محروم و بار مالی مضاعفی بر دوش اقتصاد کشور است. [۶، ص ۵۳].

البته مطالب فوق برای استفاده از فضاهای ورزشی فقط از جنبه مسابقات، ورزشکاران و تماشاچیان مورد بررسی قرار گرفته است و استفاده‌های بهینه و مطلوب دیگر از ورزشگاهها اصلاً به حساب نیامده است و چنانچه این مسئله به آن اضافه شود عمق مشکلات عدم استفاده مطلوب از این ورزشگاهها بیشتر ملموس می‌گردد.

چنانچه این گونه نارسائیها از طریق برنامه‌ریزی تعاونی و اشتراکی و اعمال مدیریت صحیح و ارائه خدمات بیشتر و بهتر تعدیل نگردد، صدمات جبران‌ناپذیری بر فضاهای جدیدالتاسیس کشور در آینده وارد خواهد شد. مروری بر روند فعلی تاسیس فضاهای ورزشی مسئله را تا حدودی روشنتر بیان می‌نماید.

طراحی و اجرای اغلب ورزشگاههای کشور به عهده دفتر فنی سازمان تربیت بدنی و ادارات کل استانها است، به طوری که این نهادها برحسب مورد و براساس شرایط خصوصی محل، طرح را به طور مستقل تهیه و به اجرا درمی‌آورند [۷، ص ۲۳].

برای تاسیس فضاهای ورزشی جدید به طور کلی مدیر کل تربیتی بدنی هر استان با سازمان برنامه و بودجه استان هماهنگی لازم به عمل می‌آورد و سپس پیشنهاد مدیر کل در جلسه استانداری مطرح می‌شود و پس از تصویب و موافقت سازمان برنامه و بودجه در چارچوب بودجه استان تامین اعتبار گشته و بعد از آن ابلاغ می‌گردد. و یا اینکه به صورت طرح ملی از طریق اعتبارات سازمان تربیت بدنی تامین اعتبار می‌شود. کلیه بررسیهای فنی به وسیله دفتر فنی و مهندسی سازمان

تربیت بدنی و واحد فنی استانها صورت خواهد پذیرفت. مدیریت پروژه‌های ایجاد تاسیسات ورزشی به‌طور کلی برعهده اداره کل تربیت بدنی استان می‌باشد و نظارت بر اجرای این پروژه‌ها توسط دفتر فنی اداره کل تربیت بدنی و بعضی مواقع توسط واحدهای فنی دیگر وزارتخانه‌ها انجام می‌گیرد. قابل ذکر است که ضوابط و معیارهای فنی و رسمی کشور در ساخت تاسیسات ورزشی بسیار محدود است و مقررات کالبدی شامل ضوابط مربوط به تخصیص اراضی و چگونگی استقرار و سرانه‌های نیاز به زمین و فضا در هیچ‌گونه سند مشخصی تدوین نشده است [۷]. مقررات طراحی و ساخت هم‌گرچه زیر نظر دفتر فنی سازمان تربیت بدنی و ادارات کل استانها است، ولی طرحها به‌طور مستقل تهیه و به اجراء درمی‌آید و ضوابط و مقررات تیپ در سطوح مختلف در سطح کشور موجود نیست. [۷].

به‌طوری‌که از مطالب فوق می‌توان نتیجه گرفت اینکه نیاز به تجدید نظر در برنامه‌ریزی ایجاد تاسیسات فضاهای ورزشی الزامی است و این برنامه‌ریزیها می‌بایست براساس یک فعالیت گروهی و تعاونی، همان‌گونه که توضیح داده شد، صورت پذیرد، تا هم اقشار مختلف مردم بتوانند از این مجموعه‌ها استفاده کنند و هم اینکه فضاها قابلیت استفاده حداکثر و بهینه را در طول شبانه روز داشته باشند.

اشکال جدید در طرحهای کلی فضاهای ورزشی

محدودیت زمین و اعتبارات، بسیاری از مدیران را بر آن داشته است تا طرحهای جدیدی در رابطه با تاسیسات و فضاهای ورزش ارائه دهند. تعدادی از آنها در زیر ارائه خواهد شد:

الف - طرح ساده استفاده از فضاهای ورزشی: این طرح سالی سوله مانند است که توسط پارتیشها و پرده‌های عریض و قابل تغییر می‌توانند به کلاسهای مختلف تقسیم شوند، به‌طوری‌که مزاحمتی برای کلاسهای مجاور ایجاد نگردد. در این سالن سیستم نور، صداگیری، برودت و گرما در فصول مختلف، و غیره می‌بایستی در برنامه‌ریزی اولیه کاملاً در نظر گرفته شوند. این طرح در دبیرستان اوک گریوکالیفرنیا به اجرا درآمده و مورد استفاده قرار گرفته است [۹].

ب - طرح تعاونی استفاده چند مدرسه از فضاهای ورزشی: دبیرستان هلند، میشگان آمریکا به‌همراه چهار مدرسه اطراف، طرح ساخت فضای ورزشی جامع را به اجرا درآورد به‌طوری‌که

طبق برنامه‌ریزیهای قبل از ساخت، نحوه استفاده در زمانهای مختلف از کلیه فضاهای روباز و سرپشته به شکل مشارکت را با موفقیت انجام داده‌اند.

ج) طرح مشارکتی استفاده مدارس و عموم مردم از فضاهای ورزشی: دبیرستانهای شهر نیوهون در آمریکا علاوه بر اینکه می‌توانند از اماکن، تسهیلات و امکانات ورزشی مشترک شهر برای کلاسهای ورزشی و فوق برنامه استفاده کنند اهالی آن شهر هم در ساعات مقرر می‌توانند از این گونه فضاها به صورت اشتراک استفاده نمایند و در برنامه‌ریزی و چگونگی استفاده از این گونه فضاها و امکانات ورزشی، کلیه آژانس‌های اجتماعی و خیریه که مشکلات مردم را در رابطه با بهداشت، روابط خانوادگی و بیکاری مورد نظر دارند شرکت دارند و به نحو مطلوبی از فضاهای ورزشی در ساعات مختلف شب و روز بهره‌مند می‌شوند [۹].

د) استفاده از فضاهای غیر ورزشی: یکی از راه‌های جبران کمبود فضاهای ورزشی استفاده از فضاهای غیر ورزشی برای کلاسهای ورزش و اوقات فراغت دانش‌آموزان و دانشجویان است. به عنوان مثال در دانشگاه بروکلین شهر نیویورک به علت کمبود فضا روی سقف ساختمان چند طبقه فیزیک، یک سالن مجلل ژیمناستیک به وسیله چادر بادی برپا نموده‌اند و بدین ترتیب بسیاری از کلاسهای درس تربیت بدنی و فوق برنامه را در آن بدون هیچگونه تداخل با قسمتهای دیگر ساختمان برگزار می‌نمایند [۹].

ه) مفهوم مدرسه پارکی^۱ - یکی از راههای جدید برای حداکثر استفاده از فضاهای آموزشی، تربیتی، تفریحی و ورزشی شهر، ایجاد مدارس پارک گونه است. این مدارس براساس فرضیه‌های مختلف بنا شده که تعدادی از آنها عبارتند از: (۱) چون فضاها، اماکن، تسهیلات و امکانات همگانی است بنابراین عموم مردم آن شهر یا منطقه می‌بایستی تحت یک برنامه‌ریزی مدون بتوانند حداکثر استفاده و بهره را از این امکانات ببرند [۹]. (۲) امروزه فضاهای مدارس و دانشگاهها فقط جهت آموزش دانش‌آموزان و دانشجویان نیست. بلکه مردم می‌توانند از مدارس، دانشگاهها و فضاهای عمومی برای منظوره‌های مختلف استفاده کنند. (۳) به علت اینکه فضای شهرها محدود است، اعتبارات نمی‌توانند کفاف مخارج سنگین ایجاد و نگهداری فضاهای آموزشی را بنمایند بنابراین همگان می‌بایستی در ساخت و نگهداری این فضاها شرکت کنند. (۴) چون همگان می‌بایستی از این

1. Park - School Concept

امکانات استفاده نمایند بنابراین برنامه‌ریزی ساخت، نگهداری و بهره‌وری می‌بایستی توسط تیمی متشکل از دستگاههای ذیربط به صورت اشتراک صورت گیرد. (۵) میانگین سرانه فضاهای سبز و ورزشی به ازاء هر نفر از نظر عرف بین المللی ۲۵ متر مربع مفید می‌باشد که ۱۸ متر مربع آن اختصاص به فضای سبز و مابقی به فضاهای ورزشی تعلق دارد [۶]. بر این اساس به کمک دستگاههای مختلف و آموزش ابتدائی، متوسط و عالی می‌توان سرانه آموزشی را برای هر فرد تعیین کرد و بر روی هم فضای مناسب از نظر وسعت، کیفیت و کمیت برای اقشار مردم مختلف مردم فراهم ساخت. (۶) مراکز آموزشی و مردم نیاز به فضاهای متناسب با نیازهای روانی، اجتماعی، فرهنگی، بهداشتی و ایمنی آنها دارند و اکثریت قریب به اتفاق این مراکز آموزشی امروز فاقد آن می‌باشند [۱].

با توجه به مفروضات فوق بسیاری از کشورها در فکر ایجاد مدارس پارک گونه هستند و در بعضی از کشورها این‌گونه مدارس وجود دارند. دو نمونه از آن در شهر سن دیگو کالیفرنیا و اسپوکن واشنگتن است. این دو شهر به علت برخورد با مشکلات فراوان در زمینه اعتبارات و فضاهای ورزشی اقدام به تیم برنامه‌ریزی نمودند و نمایندگان مدارس، سازمان پارکها و مدیران آموزشی، کمیته‌ای را جهت برنامه‌ریزی مشترک برای استفاده مشترک دانش آموزان و مردم از فضاها را در ساعات مختلف نمودند.

ساعات آموزش کلیه فضاها در اختیار کادر آموزشی و دانش آموزان بوده و ساعات غیر آموزشی در اختیار سایر اقشار مختلف برای گذراندن اوقات فراغت و استراحت آنها در نظر گرفته شده است [۸].

نمونه دیگر مرکز آموزش تی وندال ویلیامز میشگان است که ۷۲ هکتار فضای سبز را برای فعالیتهای آموزشی پرورشی و ورزشی در اختیار دارد که شامل ۳۰ کلاس درس، مرکز آموزش ابتدائی، مرکز منابع یادگیری و کتابخانه بسیار وسیع، فضاهای تفریحی در دل پارک، زمینهای بیس‌بال، فوتبال، فوتبال آمریکائی، سافت بال و منطقه پیک‌نیک برای عموم دانش آموزان و اقشار مختلف مردم است که در ساعات مختلف و روزهای تعطیل قابل حداکثر استفاده می‌باشد [۸]. زمینهای تنیس آن در فصل زمستان قابل بهره‌وری برای بازیهای زمستانی واسکی و استخرهای آن دارای سقفهای متحرک که در تابستان و زمستان قابل استفاده هستند در اختیار عموم قرار می‌گیرند

قابل ذکر است دانش آموزان و مردم این مدرسه پارک گونه بیشتر از فضاهای آزاد داخل پارک استفاده می‌کنند و مسئولین مدرسه و معلمین ورزش و تفریحات سالم این نگرش را در دانش آموزان و مردم ایجاد کرده‌اند که از فضاهای باز، بیشتر از سالنهای سرپسته استفاده نمایند و تمایل همگان در زمستان و تابستان این بوده که حداکثر از محیط طبیعی بهره‌مند شوند.

به‌وجود آوردن این نگرش مطلوب در کشورمان می‌تواند بسیاری از محدودیتهای موجود در ساخت فضاهای سرپسته را از بین ببرد و از نظر بهداشتی هم بسیار مفید خواهد بود.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

ژئوتال جامع علوم انسانی

منابع

1. *Palnning Facilities for Athletics Physical Education and Recreation*, 1976, AAHPERD.
2. *Administration of Physical Education and Athletics*, Reuben B.Frost, Barbara Lockhat, Stanley j.Marshall, Universal Book Stall, New Delhi, 1990.
3. *Planning Education Facitities*, Leu, D.J. New York, 1965. The Center for Applied Research in Education, Inc.
4. *Administration of High School Athletics*, Fifth Edition Charles E.Forsyth and Irvin A.Keller, Prentice - Hall, Inc., Englewood Cliffs. N.J.1985.
5. *Planning of Arenas*, U.K.1990
۶. «موازین فنی ورزشگاههای کشور»، جلد اول، منتشر نشده، دفتر تحقیقات و معیارهای فنی، سازمان برنامه و بودجه جمهوری اسلامی ایران، مهندسان مشاور شباک، اسفندماه ۱۳۷۰.
۷. «موازین فنی ورزشگاههای کشور»، جلد دوم، منتشر نشده، دفتر تحقیقات و معیارهای فنی، سازمان برنامه و بودجه جمهوری اسلامی ایران، مهندسان مشاور شباک، اسفندماه ۱۳۷۰.
8. *Creative Management in Recreation, Parks, and Leisure Services*. 3rd Edition 1989. Times Mirror/Mosly college Publishing By Kraus, Richard G.
9. *Administration of Health and Physical Education Programs Sixth Edition* Charles A.Bucher, The C.V. Mosby company 1975.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی